

A PÉCSI SZÉKESEGYHÁZ MÁRVÁNYKAPUI II.

A magyarországi művészetnek legbiztosabban III. Béla (1172–1196) korára datálható emléke az egykori Szent Adalbert székesegyház nyugati márványkapuja, a *Porta speciosa* (1–3. kép). A kapu szerkezeti megoldásainak típusösszefüggései, kivitelező mestereinek stíluskapcsolatai, kialakításának inkrusztációs technikája és ikonográfiai programjának összetettsége és eredet-kérdése különleges művészettörténeti helyet biztosít a számára.¹ Részben ennek köszönhető az, hogy a vele foglalkozó szakirodalom igen gazdag. Pedig az esztergomi kapu majd negyed évezrede már nem is létezik: az 1764-es földrengés következtében az áthelyezésnek – a magyarországi emléanyagban egyébként épp az esztergomi új székesegyház építéséhez kötődően megjelent – lehetőséget sem érte meg. Az esztergomi kapuról kép így csak ábrázolások és leírások, valamint a kisszámú fennmaradt töredék alapján rajzolható.

A pécsi székesegyház márványkapuival (három elkészültről és egy feltételezetttről, eredetileg talán csak részben elkészültről van szó) foglalkozó szakirodalom viszont igencsak gyér.² Pedig közülük egy – a nyugati homlokzaté – mindmáig megmaradt: igaz, nem *in situ*, mert a székesegyház Friedrich von Schmidt-féle átépítésekor az eredeti helyéről kibontották (ott „javított” másolattal helyettesítették).³ Ez a kapu 1952-től három évtizeden át a pécsi kőtárban volt látható, amelynek utódjában ma is tanulmányozható.⁴ A pécsi kapuk datálása, szemben az esztergomival, sokáig nem volt egyértelmű: ezeket az emlékeket korábban XI. századinak gondolták.⁵

A kapuknak Calanus püspök (1188–1218) korára való datálását és a magyarországi művészet történetébe való elhelyezését Tóth Melinda épp a *Porta speciosa* és más esztergomi emlékek segítségével végezte el.⁶ A fennmaradt nyugati kaput a *Porta speciosának*

* PTE MK Művészettörténet és Elmélet Tanszék, e-mail: raffayendre@yahoo.com

1 A *Porta speciosa*ról legutóbb, a korábbi irodalom bírálatával: Raffay 2009; Raffay 2010.

2 A kapukról: Tóth 1994a, 5–12. A korábbi irodalomról: uo. 4. jegyzet (Haas 1852, 100–101; Henszlmann 1869, 20–22; Gerecze 1894, 388–392; Gerecze 1897, 86–87, 88, 90, 114; Gerecze 1899, 380; Szőnyi 1906, 12, 23, 45–48; Dercsényi 1962, 7–8; Tompos 1964, 52–53, 57; Fülep 1984, 257, 260, 262; Tóth M. 1983, 437). A Jákob-feliratos táblára épített kapu-rekonstrukció, irodalommal: Tóth 1994b, 130; Pannonia Regia I-74. 145–147; Raffay 2011.

3 Az eredeti kaput 1883. április 13-án bontották le (a restaurálási naplóra hivatkozik: Szőnyi 1906, 46). A másolat Tóth szerint Ausztriában készült 1884 körül: Tóth 1994a, 4. jegyzet. A másolatról és az eredetiről: Szőnyi 1906, 45–48.

4 Tóth 1994a, 5.

5 A kaput XI. századinak tartotta Szőnyi, Gosztonyi, Gerevich és Dercsényi is. (Tóth, 1994a, 5, 8. jegyzet. Vö. Gerevich 1938, 51; Dercsényi 1962, 7–8).

6 Tóth 1994a, 10.

a Marosi Ernő által kialakított művészettörténeti modellje⁷ néhány fő motívumának az alkalmazásával próbálta meg megközelíteni – Marosiéhoz hasonló gondolkodásbeli mechanizmusokat érvényesítve. A Marosi-féle modell varázsa abban állt, hogy általa a Porta speciosa a Magyarországon újnak számító gótikus stílus születésének misztériumával öveződött, a modell szakmai bravúrosságának a hatását pedig a születés pillanatának Hercule Poirot-i pontosságú megállapítása, a „tettenérés” biztosította.

Az esztergomi Porta speciosa értékelésének egyik fő motívuma – az időközben többször, több szempontból, sőt Tóth által is bírált *tervváltozás*⁸ – a pécsi nyugati homlokzat kialakítása kérdéseinek feltevéseit és ezek megválaszolását nagyban befolyásolta. Tóth szerint a nyugati homlokzat kialakítása folyamatos tervváltásokról tanúskodik, amelyekhez egy-egy kapu (terve) kapcsolható.⁹ Ez a rekonstrukciós lehetőség a díszítőfaragványok értékelésén, a homlokzat egyes elmei korábbi eredetének feltételezésén és a teherhárító íveinek az egykori jelenlétén alapul,¹⁰ amelyeknek köszönhetően ez a rész függetleníthetővé vált a XII. századi székesegyház építéstörténetétől:¹¹ kapuinak elkészítése bármely építési-díszítési fázisban napirenden lehetett. Tóth így kaputervet rekonstruált a Népoltár készültének idejére, azon nagy fesztávú ív töredékei alapján, amelynek helyét a Népoltár felépítményében bajos lett volna meghatározni.¹² Tóth az altemplomi lejáratok figurális domborművekkel való díszítését tervváltás következményének tekintette, feltételezve, hogy a domborműveket faragók vezető mesterei eredetileg egy homlokzati ciklusnak, minden bizonnyal kapuzattal vagy kapuzatokkal összefüggő kialakítására kaptak volna megbízatást.¹³

Az elkészült és felállított nyugati kapu tervezett elődeinek sorában az utolsó lehetett volna az a feltételezett márványkapu, amely nem elsősorban az anyaghasználata, de inkrusztációs technikája révén az irodalomban mint az esztergomi Porta speciosával rokonítható és így III. Béla kora művészetéhez kötődő emlék szerepel.¹⁴ E kapu(terv)-rekonstrukciónak alapja a Jákob-figurás, még 1773-ban előkerült darab, amelyet korábban – minden alap nélkül – síremlékként értelmeztek és a XI. századra datáltak¹⁵ (4. kép). A kapu terve-léte nem igazolható, de nem is cáfolható, akkor sem, ha a szóban forgó darabhoz további emlékek – részben ugyancsak vésett díszű és (egykori) megjelené-

7 Marosi 1971, 176–177; Marosi 1984, 59–67; Marosi 1994, 158.

8 Pannonia Regia, 146.

9 Tóth 1994a, 5.

10 Tóth 1994a, 5. Az ívek Marc Weinmannak a nyugati homlokzatot mutató metszetén tanulmányozhatóak (Koller 1804, Tab. V.; Tóth M. 1983, 59. jegyzet. Az ívekről még: Buzás 2009, 630.

11 A székesegyház építéstörténetének legújabb rekonstrukciója: Buzás 2009, 624–633.

12 Árpád-kori kőfaragványok, 40–41, 107; Tóth 1978, 47–48. Bírálata Tóth Sándortól: Tóth 1983, 15. jegyzet. Tóth Melinda újabb véleménye: Pannonia Regia, I-64, 133.

13 Tóth 1994b, 127–129.

14 Tóth 1994b, 130; Pannonia Regia, 146–147.

15 A faragványról: Szőnyi 1906, 3 (a régebbi irodalomra való hivatkozással); Gerevich 1938, 169, 179–180; Dercsényi 1947, 5, 12; Árpád-kori kőfaragványok 156; Marosi 1984, 67; Pannonia Regia I-74, 145–147.

sükben (hatásukban) az inkrusztációs emlékek látványát felidéző, levél- és geometrikus díszű párkányok töredékei – rendelkezhetőek, ugyanis ezek eredeti szerkezeti összefüggéseiről vajmi kevés biztosat tudhatunk¹⁶ (8., 10. kép). E bizonytalanság miatt maradok meg én is a „feltételezett kapu-kaputerv” kifejezések használatánál és a kapuhoz kötődő feltételezések vizsgálatánál.

A márványinkrusztációs feltételezett kapu(terv) esetében a Marosi-féle Porta speciosa-modell egy másik, kevésbé problematikus elemével, a párizsi tanultságúakkal ékes esztergomi klérus, talán maga Jób érsek által szerkesztett ikonográfiai programmal¹⁷ való kapcsolat lehetősége merült fel.¹⁸ Ennek kapcsán Tóth az 1186 tájától mint pécsi püspök tevékenykedő Calanus személyére hívta fel a figyelmet, aki mint korábbi királyi kancellár, majd választott esztergomi érsek¹⁹ „olyan pécsi megrendelőként tűnik fel, aki már a román stílus határait feszegető udvari művészetre is figyelt”.²⁰ Tóth ugyanakkor arra is rámutatott, hogy mindez nem volt elég egy átgondolt „intellektuális koncepció” kialakításához.²¹ Tóth szerint ennek előképe az esztergomi Porta speciosáé lehetett.²² Esztergomban mindenesetre az intellektualitás mint elsődleges tényező érvényesülhetett, meghatározva a kapu tervét, a megfelelő mesterek felkutatását vagy kiválasztását, illetve meghívását ugyanúgy, mint az inkrusztációs technika alkalmaztatását is.²³

Ha Pécsen nem a megrendelő intellektuális koncepciója volt az elsődleges, akkor egy másik – alkalmasint szintén megrendelői igény – az, amely a Porta speciosa figura inkrusztációinak a látványát, a szemléltőre tett vizuális hatását kívánta (volna) felidézteni. A megrendelő Calanus az esztergomi érsektől megkívánt-megiriglyelt pompás megoldással talán (korábbi) esztergomi pozícióira is utalhatott (volna), őt mint az esztergomi főpapi és királyi udvarból származót, azzal kapcsolatban lévőt, az ottani reprezentációs megoldásokat alkalmazót „felmagasztalva”. Felmagasztalva egy olyan „közönség” előtt, amely sokkal inkább a „művészi” megoldásokra volt érzékeny és-vagy „művészi” megoldásokhoz szokott (például a domborművekkel telezsúfolt altemplomi lejárókhöz), az elvont és átgondolt ikonográfiai programok kialakításában és így megfejtésében viszont kevésbé tisztánlátó (érdemes az altemplomi lejárók ikonográfiájának zavaros vonásaira utalni). Annyi bizonyos, hogy a megrendelőnek nem állt szándékában vagy módjában a feltételezett kapuját Esztergomból meghívott mesterekkel elkészíttetni. Ennek eredményeként a mai művészettörténész az esztergomi kapu és a feltételezett pécsi kapu emlékei között nyilvánvaló különbségeket állapíthat meg, de kérdés, hogy a

16 Pannonia Regia, 140. A levéldíszes darab(ok)ról: Szőnyi 1906, 419–420. sz.; Gerevich 1938, 160; Árpád-kori kőfaragványok, 155–156; Pannonia Regia, I–68. 140 A geometrikus díszű: Szőnyi 1906, 418. sz.

17 Takács 1993, 60.

18 Pannonia Regia, 146.

19 Tóth 1994a, 9–10; Tóth 1994b, 130; Pannonia Regia, 146

20 Tóth 1994b, 130.

21 Pannonia Regia, 146.

22 Pannonia Regia, 146.

23 Pannonia Regia, 146.

korabeli megrendelő és a „közönség” számára milyen mértékű és típusú megfelelések voltak a döntők.²⁴

Az inkrusztációs technikát különböző módon használták itt, mint ott. Esztergomban vörösmárvány az alap (3. kép): ebbe különböző színű márványokat ágyaztak: a figurák arcvonásait fehér márványba vésték, ez az anyag alkotta a ruhaszegélyeket, a ruházat tunikaszerű elemeit, valamint a mondattekercseket az azokat tartó kézfejekkel együtt, a hátttereket viszont kéesszürke színű márványból kivágva állították össze, ugyanígy az egyes ruhadarabokat és attribútumokat is. Látható felületű vörösmárvány így az egyes ábrázolások keretező sávjában, valamint a figurák glóriáját és a figurák ruhadarabjai közül elsősorban a köpenyféléiket alkotva maradt.

Pécsett a Jákob-figurás darab fehér márvány-alapú (4. kép): ennek lecsiszolt felületei alkotják a lap négyszögletes és a figura íves felső záródású keretét, a teljes figurát glóriástól-ruhástól. Kizárólag a háttterek berakása készült más színű kőből. Vagyis a pécsi inkrusztációs darab az egyszerűbb technikának megfelelően nem polichrom (hacsak nem gondoljuk azt, hogy a színesség-igény a háttterek különböző anyagú kialakításban került kiélésre). A különböző típusú-minőségű felületek határait itt csak vésett – Esztergomban kizárólag a felületrajz kialakítására-jelzésére használt – vonalakkal jelölték. Ennek a két színű technikának egyszerűbb, inkrusztációnak bajosan nevezhető, de látványában mégiscsak rá emlékeztető változata is jellemezhetette a feltételezett kaput: a leveles díszű fehér márvány párkány töredékén²⁵ a hátramélyülő alap felületeit nem kőbetétek befoglalásához készítették elő, azok csiszoltak és nem borzoltak (8. kép). A háttér színét itt nem is masztix alkalmazásával, de egyszerűbben, olcsóbban és gyorsabban oldották meg: festéssel. Ilyen megoldásnak viszont nincs nyoma Esztergomban.

Az esztergomi és a feltételezett pécsi kapu szerkezeti felépítése közti viszonyról le-

24 Érdemesnek tartom megemlíteni Calanus püspök fentebb feltételezett, Esztergomhoz kötődő reprezentációs szándékára némileg emlékeztető XVIII. századi történetet. Calanus egy késői utóda ugyancsak Esztergomban töltött be egyházi funkciót és került közel az érseki székhöz: Klimó György a pécsi püspöki székhely betöltését megelőzően kanonok volt ott (1741–1751). Abban az időben még álltak a középkori Szent Adalbert székesegyház romjai a Porta speciosával együtt, legegésző birkanyájak fölé magasodva. Úgy tűnik, hogy ez az emlék Klimóra, mint más XVIII. századi szemlélőre is, nagy hatást tett: a tudományok iránt érdeklődő főpap rá mint (egyház)történeti, a múltról tanúskodó emlékre tekinthetett. De úgy tűnik, hogy művészi látványának hatása alól sem menekülhetett. Klimó a kaput fő- és részletformáival, színeivel valamint a felirataival együtt – a betűtípusokra is figyelve – képen örököltette meg (1. kép). Ez a kép Esztergom középkori székesegyházának főkapuját nemcsak dokumentálta a tudományok iránt érdeklődő főpap igényeinek megfelelően (az ábrázoláson számozás is megjelenik, amelyhez írott magyarázat tartozott), de művészi igénnyel lépett fel: a pécsi püspök – Esztergomtól távol is – minden bizonnyal gyönyörködni kívánt a Porta speciosa képében, s azt mint esztergomi emléket-emlékét vitte magával, bár nem falra akasztva tartotta szeme előtt. A festmény Czobor Béla általi, a pécsi püspökök mecseknádasdi kastélyában történt felfedezése és azonosítása óta a művészettörténet számára az egykori kapu legfontosabb képi forrása, amelyet a korszak kutatói mindig szem előtt tartanak. A festmény 1882-ben került elő, ugyanakkor, amikor a pécsi faragványanyag nagy része is, a régi székesegyház „restaurálását” megelőző bontásokor. Klimó korában tehát annak a Porta speciosának festett képe került a pécsi püspökök birtokába, amelynek 1200 körüli pécsi hatásával számolt a művészettörténet-írás. Mindezt vö. Pannonia Regia, I.82, 159.

25 Szőnyi 1906, 419–420. sz.; Gerevich 1938, 160; Árpád-kori kőfaragványok, 155–156; Pannonia Regia, I–68, 140.

hetetlen szólni – bár Tóth az „árkádós ábrázolás” alapján mint hasonlókról szolt.²⁶ Az „árkádós ábrázolást” viszont értékelhetjük: ez alatt mást kell értenünk itt mint ott.

A pécsi darabon a figura árkádós keretbe, mint belső keretbe illeszkedik, de magát a lapot is az alpból kialakított keretsávval látták el, amely a darab alakjának megfelelően négyszögletes. Esztergomban az álló figurákat ábrázoló lapokon viszont nem alkalmaztak kettős keretelést, csak külső keretet, mint a lapokat körülvevő szegélyt alkalmaztak. Ezek a darabok is négyszögletesek voltak, kivéve a homlokzati falfülke-párhoz tartozó egy-egy felsőt, amelyek az építészeti helynek megfelelően ívesen záródtak – az alakjukat természetesen a szegélyezésük is követte. Pécsen tehát valóban „árkádós ábrázolásról” beszélhetünk: az árkádós keret az ábrázolás része, míg Esztergomban a felső lapok „árkádja” a kapu építészeti tagolásának a meghatározottja (3. kép).

Tóth az ornamentális díszű párkánytöredékek tervezett helyét a Jákob figurás lap szerkezeti környezetében sejtette.²⁷ E sejtésének kapuszerkezeti vonatkozása nem értékelhető. Az viszont figyelemreméltó, hogy a Porta speciosán nem alkalmaztak ilyen jellegű motívumot, sem a szerkezet részét képező párkányok, sem díszítő sávok szerepében. Így e darabok nemcsak a díszítési technikájuk alapján, de motívikus szempontból is elhatárolhatók a Porta speciosától.

Az esztergomi Porta speciosa művészettörténeti jelentőségének egyik fontos eleme, hogy Béla király és Jób érsek rajta megjelent ábrázolásának köszönhetően a korszak legjobban datálható emléke,²⁸ amelyhez viszonyítva ugyanakkor más emlékek hozzávetőleges kora is meghatározható (2. kép). Az eddigi irodalom a tárgyalt pécsi inkrusztációs és az inkrusztációsokhoz hasonló megjelenésű emlékeket is a feltételezett esztergomi összefüggés, pontosabban esztergomi származtathatóság alapján helyezte el a művészettörténeti kronológiában, a technika ritkaságát és Calanus esztergomi kapcsolatait hangsúlyozva.²⁹ Kérdés viszont, hogy ez a datálási lehetőség a pécsi emlékekre nézve megállja-e a helyét. Az inkrusztációs technika ritkaságszáma menő alkalmazásának tényéből kiindulva a technikát, illetve annak különböző variációit alkalmazó emlékek közt kell-e kapcsolatot rekonstruálni? Kérdés tehát az is, hogy a datálásnál Calanus esztergomi kapcsolataiból és megrendelői – nem a mesterek alkalmazására, hanem a munkájukhoz hasonló vizuális hatású műre, akár kapura, akár másvalamire vonatkozó – igény feltételezéséből kell-e kiindulni?

Véleményem szerint, szem előtt tartva a fentebb felsorakoztatott típus-különbségeket, amelyek inkább elhatárolják az esztergomi és a pécsi emléket (emlékcsoportot) egymástól, pont fordítva célszerű eljárni: megrendelői igényt tükröző esztergomi kapcsolatról csak akkor beszélhetünk, ha a szóban forgó pécsi emlékeket a Porta speciosa-háttértől függetlenül datáljuk Calanus idejére.

²⁶ Tóth 1994b, 130.

²⁷ Tóth 1994b, 130.

²⁸ A kapu Jób érsekségének kezdete (1185) és III. Béla halála (1196) közt készülhetett.

²⁹ Tóth 1994a, 9–10; Tóth 1994b, 130; Pannonia Regia, 146.

A pécsi márványok mestereinek meghatározása kevésbé problematikus, mint az esztergomi inkrusztációkat alkotóknak az azonosítása. A pécsiek tevékenysége a helyi hagyományok ismeretéről és alkalmazásáról tanúskodik: kapcsolatuk a pécsi székesegyház altemplomi lejáratain tevékenykedő kőfaragókkal motivikus és stilisztikai szempontból is kimutatható. Ezt a lehetőséget már Tóth is felvetette, amikor a Jákob figura ruházásrészleteit (a v-alakú szétválásokkal együtt alkalmazott félhold alakú véset-ívecskéket) (6. kép): az északi lejárát Utolsó ítélete angyalalakjainak megfelelő motívumaival hozta összefüggésbe³⁰ (5., 7. kép), felhívva a figyelmet a növénydíszes párkánynak a déli lejárát felé mutató motívum-rokonságára is³¹ (9. kép).

---

30 Pannonia Regia, I–74, 140, 145.

31 Pannonia Regia, I–67e, I–68, 139, 140, 145.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Árpád-kori kőfaragványok = *Árpád-kori kőfaragványok – katalógus*. Szerk.: MAROSI E. – TÓTH M. MTA Művészettörténeti Kutató Csoport-István Király Múzeum. Budapest–Székesfehérvár 1978.

Buzás 2009 = BUZÁS G., Az egyházmegye építészeti emlékei. In: *A pécsi egyházmegye története I. A középkor évszázadai (1009–1543)*. Szerk. Fedeles T. – Sarbak G. – Sümegi J. Pécs 2009, 611–701.

Tompos 1964 = CSEMEGINÉ TOMPOS E., A pécsi székesegyház Schmidt-féle újjáépítése. *Az Építőipari és Közlekedési Műszaki Egyetem Tudományos Közleményei* 1964.

Dercsényi 1947 = DERCSÉNYI D., *Az esztergomi Porta speciosa*. Budapest 1947.

Dercsényi 1962 = DERCSÉNYI D., *A pécsi kőtár*. Pécs 1962.

Fülep 1984 = FÜLEP F., *Sopiana. The History of Pécs during the Roman Era*. Budapest 1984.

Gerecze 1894 = GERECE P., Római emlékkövek a pécsi székesegyházból. *Archaeológiai Értesítő* 14 (1894) 388–392.

Gerecze 1897 = GERERCZE P., A pécsi székesegyház egykori oltársátra és többi szobrászati maradványa. *Archaeológiai Közlemények* 20 (1897) 72–130.

Gerecze 1899 = GERERCZE P., Pécsi püspöki múzeum. *Archaeológiai Értesítő* 19 (1899) 379–380.

Gerevich 1938 = GEREVICH T., *Magyarország románkori emlékei*. Budapest 1938.

Haas 1852 = M. HAAS, *Gedenkbuch der k. freien Stadt Fünfkirchen*. Fünfkirchen, 1852.

Henszlmann 1869 = HENSZLMANN I., *Pécsnek középkori régiségei I. A pécsi székesegyháznak építészete*. Pest 1869.

Koller 1804 = J. KOLLER, *Prolegomena in Historiam Episcopatus Quinqueecclesiarum. Posonii* 1804.

Marosi 1984 = MAROSI E., *Die Anfänge der Gotik in Ungarn. Esztergom in der Kunst des 12–13. Jahrhunderts*. Budapest 1984.

Marosi 1971 = E. MAROSI, Einige stilistische Probleme der Inkrustationen von Gran/Esztergom. *Acta Historiae Artium* 17 (1971) 171–229.

Marosi 1994 = MAROSI E., Esztergomi stílusrétegek 1200 körül. In: *Pannonia Regia*, 154–158.

Marosi 2008 = MAROSI E., *A magyarországi gótika*. Budapest 2008.

Pannonia Regia = *Pannonia Regia. Művészet a Dunántúlon 1000–1541*. Szerk. MIKÓ Á. – TAKÁCS I. Budapest, 1994.

Raffay 2009 = RAFFAY E., Az esztergomi királyi palota bejárati homlokzata és az esztergomi stílusrétegek. The Entrance Façade of the Royal Palace of Esztergom and Architectural Styles in Esztergom. In: *Omnis creatura significans. Tanulmányok Prokopp Mária 70. születésnapjára. Essays in Honour of Mária Prokopp*. Szerk. Tüskés A. Budapest 2009, 49–54.

Raffay 2010 = RAFFAY E., Az esztergomi Szent Adalbert székesegyház és a magyarországi gótika kezdetei. Gate Porta Speciosa in Esztergom: The Beginning of Gothic Art in Hungary. In: *Ars Perennis. Fiatal Művészettörténészek II. Konferenciája. 2nd Conference of Young Art Historians*. Budapest 2009. Szerk. Tüskés A. Budapest 2009, 23–29.

Raffay 2011 = RAFFAY E., A pécsi székesegyház márványkapui I. The Marble Gates of the Cathedral of Pécs I. In: „*És az oszlopok tetején liliomok formáltattak vala*”. *Tanulmányok Bibó István 70. születésnapjára. „Now the capitals that were on the tops of the pillars in the vestibule were of lily-work”. Essays in Honour of István Bibó*. Szerk. Tóth Á. Budapest 2011, 45–53.

Szőnyi 1906 = Dr. SZŐNYI O., A pécsi püspöki múzeum kőtára. Pécs 1906.

Takács 1993 = TAKÁCS I., Porta patet vitae (Az esztergomi székesegyház nyugati díszkapujáról) In: *Strigonium antiquum 2.* (1993). *Kezds és újakezds. A Szent Adalbert székesegyház és Oláh Miklós jubileuma*. Szerk. Beke M. Budapest 1993, 53–60.

Tóth 1983 = TÓTH S., A gyulafehérvári fejedelmi kapu jelentősége. In: *Építés – Építészettudomány* 15 (1983) 391–428.

Tóth M. 1983 = TÓTH Melinda, A pécsi székesegyház nyugati karzata. In: *Építés – Építészettudomány* 15 (1983) 429–455.

Tóth 1994a = TÓTH Melinda, A pécsi székesegyház márványkapuja. *Művészettörténeti Értesítő* 43 (1994) 5–12.

Tóth 1994b = TÓTH Melinda, A pécsi székesegyház kőszobrászati díszítése a románkorban. In: *Pannonia Regia* 123–130.

THE MARBLE DOORS OF THE CATHEDRAL OF PÉCS II.

The study focuses on the marble gates of the Cathedral of Pécs from around 1200. The gate on the Western façade (Pécs, Dome Museum), the only one to survive to the present day, was once set into a bay-type entrance structure. The gate was made of marble panels that must have originated from the Roman-era Early Christian cemetery of the town. According to earlier research, those ordering the gate had wanted to recapture and give visual form to the ancient and old Christian origins of the episcopate and the Episcopal Cathedral through the secondary use of marble. However, there was no sign on the gate that was constructed referring to the Roman origin of the marble.

The paper focuses on a white marble slab probably depicting Jacob, created by incrustation. Earlier literature related the piece to Porta Speciosa in Esztergom. However, this piece shows an incrustation technique different from the Esztergom application. In Esztergom the base was red marble with different colour marble pieces inlaid. The Jacob piece of Pécs is set in white marble, which was also used for the figure's robe, face and hands; connecting pieces of different colours were only applied for the backgrounds. These differences rather separate than connect the Esztergom and the Pécs remnants, as do the differences in style.

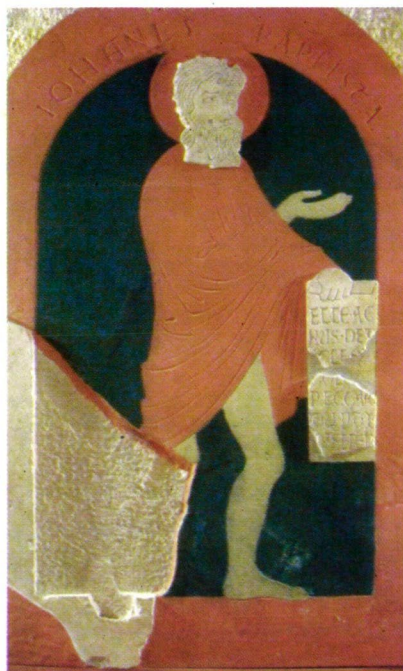
The work of the masters carving the Pécs marbles indicates knowledge and application of local traditions rather than those of Esztergom: there is a clear connection with the motifs and style used by the stone cutters working on the crypt accesses of the Pécs Cathedral. Details of the robe of the Jacob figure can be related to the respective motifs of the angels in the Last Judgment relief at the north crypt access. There is also an evident connection between the vegetal ornaments of the cornice and the south access.

On the basis of the above findings related to the marble slab bearing the inscription Jacob it can be stated that in the art of Hungary around the age of King Béla III the seldom used technique of incrustation and its variations were represented by masters following styles independently from each other. Any link between relics of the period can, at the most, be imputed to the demands of the customer commissioning the work, perhaps Calanus, bishop of Pécs, who had connections in Esztergom.

1. kép: Az esztergomi Porta speciosa ábrázolása 1764 előttről (Esztergom, Balassi Bálint Múzeum)

3. kép: Keresztelő Szent János a Porta speciosáról (Esztergom, Vármúzeum)

2. kép: Részlet az esztergomi Porta speciosa ábrázolásáról

4. kép: Jákob a pécsi székesegyházból
(Pécs, Dómmúzeum)

5. kép: Angyal a pécsi székesegyházból
(Pécs, Dómmúzeum)

6. kép: A Jákob-tábla részlete

7. kép: Az angyalalak részlete

8. kép: Márványpárkány töredékei
(Pécs, Dómmúzeum)

9. kép: Párkánytöredék a pécsi székesegyházból
(Pécs, Dómmúzeum)

10. kép: Márványpárkány töredéke a pécsi székesegyházból
(Pécs, Dómmúzeum)